

MANZARALI BOG'DORCHILIK TARIXI

*Andijon davlat pedagogika instituti Fizika va texnologiya fanlar kafedra
o'qituvchisi*

Mamajonova Guluzro Abdurashitovna v/b dotsent

*Andijon davlat pedagogika institutining Texnologik talim yo'nalishi 2-
bosqich talabasi*

Mirkomilova Zulfiya Mirzoxidjon qizi

*Andijon davlat pedagogika institutining Texnologik talim yo'nalishi 2-
bosqich talabasi*

Olimjonova Odina Dilshodbek qizi

Annotatsiya. *Bizga ma'lumki, Markaziy Osiyoda bog'-xiyobon san'ati ko'p asrlik tarixga ega. Eramizdan 6-7 asr oldin Murg'ob, Zarafshon va Amudaryo vodiylari hududida Sug'diyona, Baqtriya va Xorazm kabi o'lkalar mavjud bo'lib, ular shimoli-g'arbiy tomondan Hindiston, Eron, Qoshg'ar, Janubiy Xitoy bilan qadimdan umumiy savdo yo'li orqali bog'lanishlar haqida batafsil keltirilgan*

Kalit so'zlar: *0'рта Osiyoga, Marko Polo, Hindiston, Eron, Misr, Arab.*

XIII asr o'rtalarida 0'рта Osiyoga tashrif buyurgan Marko Polo shunday deb yozadi: “Samarqand - g'aroyib bog'lar bilan o'rab olingan buyuk shahar, uni tekisliklar o'rab turadi, unda turli mevali o'simliklar o'sadi”. XII-XIII asrlarda Samarqand, Buxoro, Shahrisabz, Xiva kabi tarixiy shaharlarimizda ajoyib va ko'rkam ko'rinishdagi bog'larimiz bo'lgan. Bu bog'larda mahalliy daraxt va buta turlari bilan bir qatorda o'zga yurtlardan: Hindiston, Eron, Misr, Arab davlatlaridan manzarali yaproq va nina bargli, shuningdek, mevali daraxt ko'chatlari keltirilib dunyoga mashhur Samarqanddagi Bog'i Shamol, Bog'i Eram, Bog'i Dilkusho, Bog'izag'on, Bog'irayhon, Bog'ibehisht, Bog'ibaland va boshqa bir necha nomdagi ko'rkam bog'lar, guzarlar barpo etilgan. Bunday yam-yashil bog'larda o'simlik dunyosi bilan bir qatorda har xil turdagi sayroqi qushlar va noyob hayvonlar sayr etib bog'lar husniga husn qo'shib turgan. Ushbu bog'larda suv havzalari, labi hovuzlar tashkil etilgan. Ularda ohular va tustovuqlar ko'paytirilgan. XV asming oxiri - XVI asming boshlariga kelib, Samarqanddagi bog' va xiyobonlarda ekiladigan manzarali o'simliklaming assortimenti ko'paya boshladi. Darvesh Muhammad Tarahan bog'ida sadaqayrag'och, sharq tuyasi, kumushrang teraklar, shuningdek, Jahonaro bog'ida sarvlar, oqqarag'ay, mojjevelnik turkumi, majnuntollar ekila boshlandi. XVIII asrga kelib 0'рта Osiyoning boshqa xorijiy mamlakatlar bilan savdo-

sotiq bo'yicha aloqalari rivojlanib, ko'pchilik sohalarda yuksak natijalarga erishildi. Shu vaqtdan boshlab odamlar gavjum bo'lgan hududlarda, tarixiy obidalar, masjidlar va rasadxonalar atrofida to'rt burchagiga to'rttadan manzarali daraxtlar o'tqazilgan. Choyxonalar, odatda, sersoya daraxtlar ostida, jildirab oqib turgan zilol suvli ariqlar va hovuzlar atrofida bolgan. O'sha vaqtdan boshlab ro'yi zamin sayqali bo'lgan Samarqandga tashrif buyurgan sayyohlar uning minora gumbazlarining arxitektura landshaftiga va o'simliklar dunyosiga lol qolgan. Bunday tarixiy bog'lar to'g'risidagi ma'lumotlar tarixchilar tomonidan tarixiy kitoblarda qayd etilgan. Hozir ham shaharlarimizda xorijiy mamlakatlardan tashrif buyurgan sayyohlar e'tiboriga tushadigan istirohat bog'lari, xiyobonlar, sayilgohlar, aholi yashash dahalari, sport inshootlari qad rostlagan va ular xalqimizning, yoshlarimizning ishdan bo'sh vaqtlarida dam olishlari, har-xil madaniy tadbirlar, konsertlar o'tkazish uchun tayyorlab qo'yilgan. Ular yildan yilga yangi turdagi o'simliklar bilan boyitib boriladi. Ko'kalamzor hududlarning ahamiyati Barcha shahar va qishloqlar, aholi yashash hududlari, sanoat korxonalarini, o'quv maskanlari va shifoxonalarning yanada ko'rkam bo'lishi ular atrofida barpo etilgan yashil o'simlik dunyosi bilan bog'liq. Shuning uchun ham mustaqil O'zbekistonning bugungi hayotida ko'kalamzor hududlar barpo etish eng dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoldi. Bunday ulkan ishlar, nafaqat Toshkent shahrida, balki yurtimizning barcha shahar va qishloqlarida amalga oshirilmoqda. Ko'kalamzorlashtirishda mahalliy sharoitga mos keladigan, mamlakatimizning janubiy hududlarida, hatto, subtropik o'simliklardan ham keng foydalanilmoqda Bugungi kunda iqlimga mos keladigan manzarali yaproq bargli daraxt va buta turlarini tanlab borish taqozo etilmoqda. Chunki tanlangan manzarali, yaproq bargli daraxt va butalar o'zining ko'rinishi, shakli, ajoyib gullari va estetik nafisligi bilan tashrif buyuruvchilarga zavq bag'ishlashi kerak. Hayotni o'simliklarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ular tirik mavjudot uchun va atrof-muhitning sanitar-gigiyenik holatini yaxshilashda juda katta ekologik ahamiyatga egadir. O'simlik olami shamol harakati kuchini, shovqinini pasaytiradi, issiqlik rejimini boshqarib turadi, havo tarkibini har xil zaharli gaz oqimlaridan tozalaydi, eng asosiysi, tirik mavjudot uchun kislorod zaxirasini yetkazib beradi. Bunday ijobiy omillarning barchasi juda katta ahamiyatga egadir. Ko'kalamzor hududlar shahar aholisi va aholi yashash hududlarida dam olish uchun eng yaxshi muhit hisoblanadi. Shahar arxitektura landshaftida ham yashil o'simlik dunyosining o'mi beqiyosdir. Shahar sharoitida mikroiqlimning shakllanishida, havo harorati, yog'in miqdori, havo va tuproqning namligi, shamol rejimi, atmosfera bosimining

me'yorida bo'Mishida yashil o'simlik dunyosining o'z o'mi bor. Toshkent shahrida zamonaviy ko'kalamzorlashtirishning uslublari asosida bugun bunyod etilgan yashil hududlardagi 8 manzarali yaproq va nina bargli daraxt hamda butalami turlari bo'yicha o'rganib chiqib, ulaming manzarali-estetik xususiyatlarini namoyon etishi, badiiy kompozitsiyasi har xil uslublarga ko'ra kuzatib boriladi. Daraxt o'simliklariga dendrologik tavsiyanoma berilgandan so'ng ulaming fasliy hodisalarga munosabatiga e'tibor qaratiladi. Shahar avtomobil yo'llari sharoitidagi daraxtlami himoyalashning ahamiyati va xususiyatlari tashqi muhitdagi o'simlik va tirik organizm uchun noqulay sharoitlar: shovqin, chang, gazlar va garmseldan himoyalash darajasiga qarab baholanadi. Ma'lumki, shaharlarda odamlaming asosiy dam olish maskanlari bog'-parklar va xiyobonlar. Agar istirohat bog'lari chegarasida o'ta qalin shox-shabbali va uzoq yashaydigan o'simlik turlari joylashtirilsa, ular bog' ichki hayotini changdan va tashqi shovqin-suronli muhitdan himoyalaydi. Natijada ichkarida hayot sokin bo'lib tirik organizm, hatto, fauna hayoti ham jozibador bo'ladi. Manzarali yaproq va nina bargli daraxtlar shamol tezligini pasaytiradi, havo tarkibini tozalovchi tabiiy "koridor" ham hisoblanadi. Bunda o'simlik turlarining o'sib rivojlanish shakliga, barglaming tuzilishiga ham e'tibor qaratiladi. Manzarali daraxtlar va, umuman, o'simliklami joylashtirishda ulami ekish sxemalariiga, sifat ko'rsatkichlari, nafis ko'rinishiga ham e'tibor qaratilib, ularda monitoring ishlari olib boriladi. Bunda manzarali o'simlik qayerda va qanday sxemada, istirohat bog'idami, yo'llar atrofidami yoki binolar, inshootlar atrofida uyg'unlashgan holdami, yaxshi o'sishi kuzatiladi. Shuningdek, o'simliklaming o'sib-rivojlanishi bo'yicha fasllardagi o'zgarish, iqlim va sharoitga to'g'ri kelishi, kurtak ochishi, barg yoyishi, gullash davrining davomiyligiga e'tibor beriladi. Buning uchun daraxtlaming dendrologik tavsifidagi manzaraviy xususiyatlari o'rganib chiqiladi. Daraxt o'simliklarida ulaming gullash xususiyatlarining fasllarda namoyon bo'lishi, ulaming eng ajoyib xususiyati: jonsiz jismlar bilan badiiy kompozitsiya hosil qilishiga e'tibor qaratiladi. Qaysi daraxt o'zining shakli, gullarining joylashishi va rangi bo'yicha binoning, yo'lning, memorandumning qaysi tomonida o'sib rivojlanishi kerakligi ranglar majmuasida namoyon bo'ladi. Yuqoridagi o'simliklarning manzarali xususiyatlari e'tiborga olinib, qaysi o'simlik qanday o'simlik turi bilan ekib joylashtirilib borilishiga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, yaproq bargli yoki nina bargli o'simliklaming butasimonlar va gullar turkumi bilan badiiy kompozitsiyasiga ham ahamiyat beriladi. Mamlakatimiz istiqloлга erishgandan so'ng barcha shahar va qishloqlarda obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish ishlariga katta e'tibor qaratila boshlandi. Natijada zamon talablariga javob

beradigan darajadagi bog'lar, xiyobonlar va sayilgohlar barpo etila boshlandi. Buni biz vatanimiz poytaxti - Toshkent shahridagi Mustaqillik maydoni, Alisher Navoiy nomli Milliy bog', G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy, Mirzo Ulug'bek nomli istirohat bog'lari, Shahidlar xiyoboni, Samarqand shahridagi Registon maydoni, Afrosiyob xiyoboni, Shahrisabz shahridagi Oqsaroy majmuasining bog'i, Xorazmdagi Jaloliddin Manguberdi bog'i va yangi barpo etilgan zamonaviy bog'lardan 2013-yilning 14-yanvarida Prezidentimiz Islom Karimov tashabbuslari bilan Farg'ona shahrida barpo etilgan markaziy xiyobon misolida ham ko'rishimiz mumkin. Ushbu bog'larda bugungi ko'klamzorlashtirishning eng noyob usullarini qo'llagan holda, ajoyib kompozitsiyaga ega bo'lgan yashil hududlar, klumbalar, maysazorlar va gulzorlar barpo etilmoqda. Bog'-parklarda manzarali yaproq bargli daraxt va buta turlaridan: lola daraxti, yapon saforasi, go'zal katalpa, kashtan, piramidasimon eman va terak, oddiy eman, shoyi akas, arg'uvon, kumushsimon bargli zarang, majnuntol, jo'ka, sadaqayrag'ocli, chetan va doim yashil nina bargli o'simlik turlaridan sharq biotasi, sabina archasi, doim yashil sarv, shakldosh tuya, virgin archasi, shuningdek, butasimon o'simliklardan oddiy va hind sireni, magnoliya sulanja, forzitsiya, samshit, yukka, agava va yapon behisi. Bir va ko'p yillik gul turlaridan margaritka, tagetes, lobeliya, axirantes, binafsha, nargis, saltonila, shafran, tinyerariya maritima, exevyeriya, irizeniya, salviya, petuniya, begoniya va boshqa bir nechta manzarali gul o'simliklari turlaridan foydalanilgan holda, bog'-parklarda nafis ko'rinishdagi landshafлга ega bo'lgan kompozitsiyalar yaratilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, bog'ga tashrif buyurganlarga ko'tarinki kayfiyat bag'ishlaydi, o'simlik dunyosiga bo'lgan e'tibomi yanada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muhidova, O. N. Methods and tools used in the teaching of technology to children // ISJ Theoretical & Applied Science, 04 (84), (2020), 957-960.
2. О.Н. Мухидова Компетентностный подход к развитию профессиональной деятельности учителя // Вестник науки и образования 97(№ 19 (97).Часть 2), С 88-91
3. О.Н. Мухидова Электронное обучение в высшем образовании // Вестник магистратуры, 1-5 (100) 2020 С 43-44
4. Halimovna, K. S., Nurilloevna, M. O., Radzhabovna, K. D., Shavkatovna, R. G., Hamidovna The role of modern pedagogical technologies in the formation of students'

